Moris Žoli

Dijalog u paklu između Makijavelija & Monteskijea

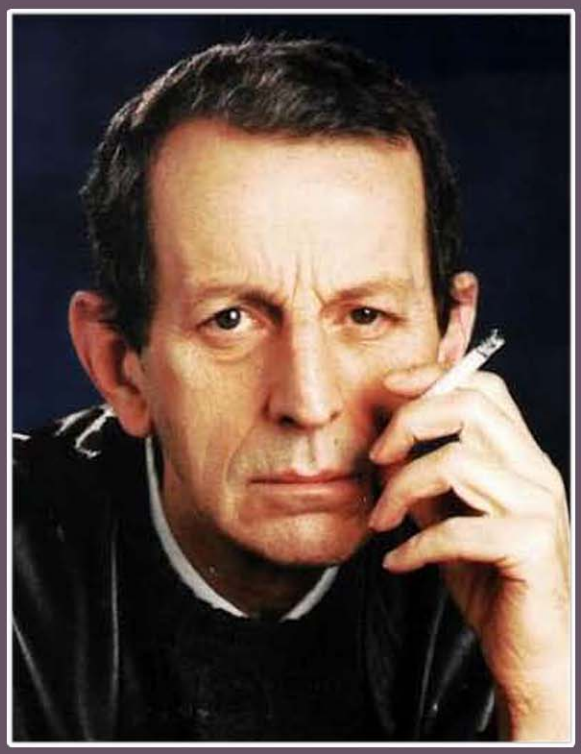

Dramska obrada

Predrag Bajčetić

Moris Žoli
DIJALOG U PAKLU IZMEĐU MAKIJAVELIJA I MONTESKIJEA

Dramska obrada i režija
Predrag Bajčetić

Muzika
Zoran Hristić

Video sinopsis
Branko Vučićević

Video montaža
Aleksandar Isailović

Grafička rešenja
Dušan Otašević

Igrali
Ljubivoje Tadić (Makijaveli), Branko Vidaković / Slobodan Beštić (Monteskije)

Produkcija
Bitef teatar i Teatar Ogledalo

Pokrovitelj
Skupština grada Niša

Izvršna produkcija
Dom kulture Niš

Premijera
01.10.1998.

Niccolo Machiavelli - (rođen 3. maja 1469, u Firenci umro 21. juna 1527, u Firenci), italijanski pisac i državnik, firentinski patriota i izuzetni politički teoretičar. Glavno delo Vladar (1513), tokom kasnijih stoleća, ozloglašeno i optuživano za amoralni cinizam. Makijavelijeva privrženost uvek je na strani republike, i sve njegove teorije služe njenom jačanju; ali pokvarenost vremena, slabost italijanskih državica i pokušaji stranih osvajanja, nagnali su ga da zamišlja vladara koji bi mogao da ostvari njegov veliki san o ujedinjenju Italije. Napisao je i poznatu komediju Mandragola (1518).

Charles Louis de Secondat Montesquieu - baron de La Brede (rođen 18. januara 1689, u zamku La Bred, kraj Bordoa umro 10. februara 1755, u Parizu), francuski politički mislilac čije glavno delo Duh zakona (1748) presudno utiče na političke teorije novog vremena: od Francuske revolucije do danas. Osnovni doprinos Monteskijea nauci je doktrina o podeli vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Monteskije raspravlja o tri oblika države, i smatra da se republika zasniva na vrlini, monarhija na časti, a despotizam na strahu. Prvo njegovo delo su Persijska pisma (I721), popyga vladavini Luja XIV.

Nije ovo ni satira ni pamflet... prikazano je sve kao fikcija, i bilo bi uludo dati unapred neku odgonetku. Ne pitajte čija je ruka pisala ove stranice: ovakvo delo je gotovo bezlično. Odgovor je na izazove savesti, i svako je sudelovao u njegovom postanju. Delo je pred vama i pisac se povlači, jer samo je pribeležio misli koje se tiču svih, bio više ili manje prikriveni saučesnik sjedinjenih sila dobra.

M.Ž
1864

Maurice Joly - (rođen 22. septembra 1829, u gradu Lonsle Saunier a nađen mrtav, u svom stanu, 17. jula 1878, u Parizu), francuski advokat, zatvorenik i prognanik, u vreme Napoleona III, branilac Pariza u francuskopruskom ratu (1871). Žoli je učesnik prvog osvajanja pariske Gradske skuštine, u znak protesta protiv izdaje, ali nešto kasnije ne uzima vidio učešće u Komuni. Napisao je, pored drugih dela, Dijalogu paklu između Makijavelija i Monteksijea (1864).

Dijalog u paklu - poslužio je kao osnova za sastavljanje poznatog lažnog dokumenta pod nazivom Protokol sionskih mudraca (1903). Po tom lažnom dokumentu, koji ima oblik zapisnika sa niza tajnih sastanaka (24, a po drugim verzijama 27) u Bazelu 1897, u vreme novog Cionističkog kongresa, Jevreji i masoni planiraju da sruše hrišćansku civilizaciju, pomoću liberalizma i socijalizma, i da sagrade svetsku državu no svojim pravilima. Prevara je otkrivena 1921. godnne, a dalja istraživanja dokazuju da su Protokoli falsifikat koji zvaničnici ruske tajne policije sastavljaju no satiri Žolija, no jednom fantastičnom romanu (Biarritz) od Hermanna Goedschea (1868), i po drugim izvorima.

1998

Dramska obrada podrazumeva: izbor tema, i neznatne promene redosleda, neophodno skraćivanje teksta, sažimanje rečenica da bi postale izgovorljive na sceni. I samo to je činjeio pri obradi ovog Dijaloga u paklu... Dve male promene, ipak, značajne su: (1) po Žoliju, pakao je neka mračna obala, pusti žal, a po obradi: televizijski studio: (2) po Žoliju: Narodi sada žive u Letu Gospodnjem 1864, a po obradi: Narodi sada žive u Letu Gospodnjem 1998.

Sve političke ideje, pa i one koje se čine savremene, napisao je Žoli 1864. godine. Ne odgovaramo ni mi, prikazivači, mi gledaoci ako se u tim starim idejama prepozna i 1998. godina.

PRVI DEO

Televizijski studio, u polutami. Niz zamračenih monitora, dva projektora, spletovi kablova, kamere, i nepokretni snimatelji. Nameštene su, u sredini, dve metalne stolice, sa plastičnim sedištima, i jedan metalni sto, sa staklenom pločom. Reflektori, spušteni sa mostova, čas blesnu, a čas se gase. Neko nevidljiv igra se s njima. Tama, kao znak. Samo crvena svetla na kamerama. Tišina. Naglo, osvetle se monitori: nema slike na njima, samo belina. Čuje se muzika: najava, iz daljine. Slike na monitorima (platnima): dva čoveka, kao senke, dolaze. Stoje kraj stolica, gledaju se. Sednu: prvo jedan, pa drugi.

UPOZNAVANJE - Dijalog 1

Kad nestane slika na monitorima, i svetlo se pojača, vide se dve prilike. Sede nepomično. Muzika utihne.

MAKIJAVELI
Rekoše mi... Pokazuje prstom kamere... da ću sresti sen velikog Monteskijea. Da li je to ona preda mnom?

MONTESKIJE
Pridev veliki nikome ovde ne priliči! Pa ipak, ja sam.

MAKIJAVELI
Među slavnim ljudima čije seni nastanjuju boravišta mrtvih, nikoga radije ne bih da sretnem do vas, Monteskije. Seljenjem duša, prenesen u ova nepoznata prostranstva... Pokuša da se okrene, ali ne uspe: malo se samo promeškolji u svojoj stolici.... zahvaljujem slučaju što sam se našao licem u lice sa piscem Duha zakona.

MONTESKIJE
Bivši državni sekretar Firentinske republike nije zaboravio da govori uglađeno, kao dvoranin. Pokuša da se pokloni, ponikne glavom, ali vrat mu se ukoči. Samo, šta bi drugo, sem stenjanja i vapaja, jedan drugome mogli da kažemo...

MAKIJAVELI
Zar smrt šta znači onima koji žive u misli? pošto je misao večna. Ne znam, ako o sebi govorim, bolje uslove od ovih koji nam se daju ovde...Pokušava da se zasmeje. Posmatra najave raznih televizijskih stanica... pratiti izdaleka revolucije u državama, pad i preobražaje carstava, razmišljati o njihovim novim ustavima, o promenama običaja i mišljenja evropskih naroda, o napretku njihove civilizacije u politici, u umetnosti, u industriji, u oblasti filozofskih ideja, kakav se divan prizor nudi misli! Koliko razloga za čuđenje! Tišina. Ništavilo nije moglo da prekine sve spone koje nas vezuju za zemlju... Vaša načela su na snazi u ovom času dok razgovaramo gotovo u svoj Evropi; i vaše blistave zasluge mogu da vas poštede straha pri mračnom prelazu koji vodi u raj ili u pakao...

MONTESKIJE
Ne pominjete sebe, Makijaveli, a to je previše skromno, kad neko ima toliki ugled, kao pisac Vladara.

MAKIJAVELI
Naslućujem ironiju u vašim rečima. Zar veliki francuski pisac o meni sudi kao svetina, zaslepljena predrasudama, koja sem moga imena ništa drugo o meni ne zna? Tišina, bez odgovora. Muzika. tiha, stari renesansni motiv. A šta sam to ja učinio? Petnaest sam godina služio svojoj domovini a bila je Republika borio se za njenu nezavisnost, zaštitio je od krvavih spletki, pregovarao, zaključivao ili kidao sporazume, u skladu sa interesima Republike a bila je pod pritiskom dve velesile. a ratna sreća poigravala se s njom kao sa barkom u oluji... Nije to bila nikakva nasilnička ili autokratska vlast bile su to narodne ustanove... Kao da se smeje dok ponavlja reč: institucije. Uzneo sam se kad i sloboda. a sa

njom sam i pao; živeo sam u progonstvu a da me nijedan vladar nije udostojio ni pogleda. Umro sam u siromaštvu, zaboravljen. Muzika utihne.

MONTESKIJE
Sve sam to znao, Makijaveli, i zato nisam mogao da shvatim, nikada, kako se to firentinski rodoljub, službenik jedne Republike, preobrazio u začetnika tog mračnjačkog nauka koji je kadar da opravda najstrašnije zločine tiranije.

MAKIJAVELI
Grešite, Monteskije, moj jedini zločin je što sam govorio istinu, ne moralnu, nego političku istinu. Ljudska priroda, a ne ja, rađa tu nauku... Zastane, Glas mu se izmeni, kad podvikne: Makijavelizam je stariji od Makijavelija. Predahne, pa govori u pola glasa, ubrzano ... ko grdi lekara što opisuje bolesti, hemičara što ispituje otrove, moralistu što slika poroke, istoričara što priča povesti?

MONTESKIJE
... kad naučnik, lekar ili moralista, istražuje zlo, ne podučava nas kako se ono širi nego kako se leči, a vaše delo upravo to ne čini, vaši spisi prenose na države zarazu, otrove: nagon za vlašću, obmanu i nasilje...

Predahnu, i gledaju se izbliza. Pa se usture u svoje stolice.

MAKIJAVELI
Pustimo reči, držimo se ideja. Evo mog sistema nećete ga lako narušiti, izveden je deduktivno iz moralnih i političkih činjenica... Jače je u čoveku zlo od dobra, više je čovek sklon zlu nego dobru, više utiču na čoveka strah i sila nego razum... svi ljudi teže za vlašću, svaki čovek, kad samo može, biva tlačitelj, svi, ili skoro svi, spremni su da žrtvuju prava drugih svojim interesima... Šta drži na okupu te prožderljive životinje koje nazivamo ljudima? Gruba i neobuzdana sila... Sila prethodi pravu. Tišina. Detinjast je prekor koji se upućuje Vladaru. Što bi se politika petljala s moralom? Da li ste ikada videli neku državu koja bi se rukovodila načelima što određuju lični moral? Svaki bi rat, tako, bio zločin, čak i pravedan rat, svako bio svajanje bilo zlodelo, svaki ugovor nedostojna prevara... Zar ne vidite da i sama reč pravo ima krajnje neodređeno značenje? gde ono počinje, a gde se završava? kad ono postoji, a kad ne postoji? Načelo prava, u slučaju država, potčinjeno je načelu interesa... pa iz toga sledi: Dobro može nastati iz zla... Pojavi se natpis. Makijaveli zastane, glas mu se izmeni, i šapuće: Preko zla dolazi se do dobra. ... manje me zanima ono dobro, i moralno, a više ono korisno, i nužno... Ponovo, natpis. Makijaveli šapuće: Cilj opravdava sredstva. Predahne. Monteskije se, malo, podsmehne. I ako me sada zapitate zašto ja, kao republikanac, dajem prednost apsolutnoj vladavini, reći ću vam Grčka je doživela svoje zvezdane časove u času pomračenja slobode, a bez despotizma rimskog plemstva, a kasnije, despotizma rimskih careva, nikad se ne bi razvila blistava evropska civilizacija. Tišina. Čudim se što govorim tako dugo da bih uverio vas, koji me sada slušate, poznatog pisca. Zar nije, ako sam dobro obavešten, deo ovih ideja izložen i u Duhu zakona! Nešto slično kikotanju. Kaže se da je naš nauk amoralan, a može biti da smo mi bili privrženiji Bogu istinitom nego filozofi XVIII veka.

MONTESKIJE
Zadnje vaše reči primam ravnodušno, Makijaveli, inače slušao sam vas pažljivo. Hoćete li sad vi mene da slušate?

MAKIJAVELI
Sa puno poštovanja ćutaću kao zaliven, slušaću onoga koga su zvali: zakonodavac naroda.

POBIJANJE - Dijalog 2/3

MONTESKIJE

Vaše doktrine, Makijaveli, ne predstavljaju ništa novo, a ustručavam se da ih pobijam ne zato što uznemiruju moj duh, nego zato što, pogrešne ili istinite, nemaju filozofske osnove. Znam dobro da ste vi, pre svega, politički čovek, i da vas činjenice zanimaju više od ideja. Ali kad je reč o vladanju mora se poći od načela. U vašoj politici nema mesta ni moralu, ni veri, ni pravu: samo dve reči sila i lukavstvo. Pa to su istine koje ne treba ni dokazivati: da sile ima među ljudima, da je okretnost neophodna državniku. Ali, vi nasilje uzdižete do principa, a lukavstvo do pravila vladanja, vi ne vodite računa ni o jednom zakonu čovečnosti. I životinje su lukave i jake, i meću njima nema drugog zakona sem grube sile. Vi priznajete postojanje dobra i zla. Vaše je načelo: Dobro može da nastane iz zla. Vi ne govorite: 'pogaziti reč je dobro samo po sebi, dobro je koristiti se krađom, nasiljem, ubistvom'. Ne, vi kažete: 'može se pogaziti reč, kad je to korisno, može se ubiti, kad je to nužno, pokrasti drugoga, kad je to unosno. Vladar, kad se radi o njegovom interesu ili o interesu države, može da prolije potoke krvi, da bi se dočepao ili zadržao na vlasti, da sruši svaki zakon i da proglasi novi, i da njih ponovo gazi, da protraći državnu kasu, da potkupljuje, da ugnjetava, kažnjava i bez prestanka da tuče.

MAKIJAVELI
Zar niste i vi sami rekli da je u despotskim državama strah nužan, vrlina beskorisna, čast opasna, da je neophodna slepa poslušnost?...

MONTESKIJE
Da, rekao sam, da bih ponizio a ne uzvisio tiraniju. Zapamtite dobro: društva ne mogu da se zasnivaju na onome što ih uništava. Svako nasilje odozgo ozakonjuje nasilje odozdo. Izmislili ste teoriju sile, budite sigurni da je narod nije zaboravio: silom će da povrati ono što mu je silom bilo oduzeto. Načelo despotizma je ono jezuitsko: ubiti ili biti ubijen. Eto, njegova zakona! Danas je to zaglupljenost, a sutra građanski rat. Tišina. Vladari ne mogu, dakle, da dopuste sebi ono što je protiv ličnog morala: to je moj zaključak; i on je izričit. Slike na monitorima: poznati revolucionari, jedna slika pretapa se u drugu. Velikani koji, na osnovu povrede zakona, obezbeđuju mir svojoj zemlji, pričinili su više zla nego dobra: spasenje koje donose ne uklanja klice raspada koje unose u državu. Nekoliko godina anarhije manje je kobno za jednu državu nego mnogo godina ćutljivog despotizma. Vi se divite velikim ljudima, ja se divim velikim ustanovama. Narodima su, da budu srećni, potrebni manje daroviti a više čestiti ljudi. Gledaju senke. Ne osiguravaju ljudi vladavinu slobode i dobre običaje nego ustanove. (Solon je lepo rekao da „najsavršenije su one ustanove koje narod može da podnosi“) Tišina. Pomisao da sam ja uticao na ustanovu podele vlasti, da sam stvarao doktrinu slobodnih (evropskih) društva, to blaži moja nespokojstva, u ovim (predugim) časovima čekanja sudnjega dana. Gledaju senke.Vi ste, Makijaveli, rođeni krajem srednjeg veka, i živeli ste u društvu, oprostite, još uvek varvarskom: ideje o ratu, o nadmoći i osvajanju, sila je sve (i svja) a pravo ništavno... Videli ste neustrašive vojskovođe, čelične ljude, odvažne duhove, i taj svet, ispunjen tmurnim čarima velikog nereda, prikazao se vama i kao umetniku, koga pre ponese mašta nego osećanje morala. I to meni objašnjava Vladara. Smijulje se, tiho. Vidite, brojne senke kreću se ovamo, nećemo uskoro imati gde da se okrenemo... Blesak: belina ekrana.

ZAMKA: 1998 - Dijalog 3/4

MAKIJAVELI
Dopustite da vam postavim jedno pitanje: gde ste se vi zaustavili u tokovima savremene istorije?

MONTESKIJE
Pa, na poslednjim danima 1847. Otkad sam sišao u ova boravišta mraka, u ove beskrajne predele, čitavo stoleće lutao sam meću narodima starog sveta, sretao sam neodređeno mnoštvo duša, a tek pre pola veka poneku savremenu... Moram da priznam. ne znam koja je sada godina sveta.

MAKIJAVELI
Poslednji su ovde prvi, o Monteskije! Državnik srednjeg veka, političar varvarskih vremena, zna više o istoriji savremenog doba nego filozof osamnaestog veka. Narodi sada žive u Letu Gospodnjem 1998.

MONTESKIJE
Kažite mi, Makijaveli, šta se u Evropi zbilo posle 1847. Muzika. Slike na monitorima: istorija Evrope od 1847. do 1998. Kao i svaka haotična televizijska najava: slike svima poznate, ali nejasne, iskidane, ubrzane.

Sem eha poneke, kratke rečenice, ne čuje se šta Makijaveli saopštava Monteskijeu.

MAKIJAVELI
Sve je to prošlo, prošlo, prošlo. Suverenitet naroda ozakonjuje u beskraj pravo revolucija, revolucija, revolucija... Sloboda je ugušena u krvi, krvi... Suverenitet naroda rađa demagogiju, demagogija rađa anarhiju, anarhija vodi u despotizam, despotizam, despotizam... Sve prolazi kao san, san, san... Belina ekrana. Tišina.

OPKLADA Dijalog 5/7

MONTESKIJE
U nedoumici sam, Makijaveli... vaše reči su đavolsko ruganje, i sumnjam da je ono što govorite u skladu s vašim potajnim mislima... vi imate onu kobnu rečitost u kojoj se gubi svaki trag istine... i vi ste zaista mračan duh, čije ime i dan danas izaziva jezu... Naslikali ste mračnu sliku savremenog društva, i ne znam da li je ona stvarna.,. u svakom slučaju, ona je nepotpuna. Nepotpuna: pored zla postoji, u svemu, i svuda, i dobro. Vi ste mi pokazali samo zlo. Tišina. Moderna društva ne smeju više da se posmatraju očima prošlosti. Da li zato što se despotizam, više puta u istoriji, pojavljivao kao posledica društvenih nemira, sledi zaključak da je desiotizam pravilo? Razumno je tvrditi da druge bolesti traže i druge lekove, drugi problemi druga rešenja... A vi verujete da despotizam može da se spoji s modernom civilizacijom. Ako pretpostavite da su ova društva, sada, zaražena svim vrstama korupcije, svim porocima o kojima ste maločas govorili, ona kreću brzim korakom ka rasulu... (Ali, otkada to sloboda ponižava duše i kvari karaktere?) Ako su običaji u nekim delovima Evrope koje ne poznajem, kao što kažete, iskvareni, to znači da je tuda prošao despotizam, da se sloboda ugasila; zato, valja je sačuvati tamo gde je ima, i ponovo uspostaviti tamo gde je više nema. Ne znam više gde sam kad vas slušam, vi možete da uznosite slobodu u antici, a da je osporavate u modernim vremenima, da je odbacujete ili prihvatate, kako vam se svidi, prema vremenu i mestu. A ja se držim isključivo načela.

MAKIJAVELI
Vi, kao vešt kormilar, držite se pučine, a izbegavate grebene. Opšta načela su velika pomoć u raspravama, ali, priznajem, veoma sam nestrpljiv da doznam kako će se dostojanstveni Monteskije provući s načelom narodnog suvereniteta... Nisam mogao da razaberem, sve do sada, da li je ili nije ono uključeno u vaš sistem. Prihvatate li ga, ili ne?

MONTESKIJE
Ne mogu da odgovorim na tako postavljeno pitanje.

MAKIJAVELI
Vaš razum pomutila je ta avet (revolucije). Muzika, tiha, stari osamnaestovekovni motiv.

MONTESKIJE
Varate se, Makijaveli. Vi moje ime povezujete s bezakonjem Francuske revolucije, vrlo je to stroga osuda filozofa, koji je tražio istinu, tako obazrivo. Rođen sam u stoleću duhovnog vrenja, uoči revolucije, i nijedna od budućih posledica tog preokreta, u oblasti ideja, nije izmakla mome pogledu. Znao sam da će sistem podele vlasti nužno jednoga dana premestiti težište suvereniteta. To načelo, malo poznato i slabo određeno, naročito kad se pogrešno primeni, moglo je da izazove stravične nesporazume, strahovitu katastrofu... Svi smo načinili greške, ali neka svako odgovara za svoja dela. Muzika utihne. Ako suverenitet gde počiva, počiva u celoj naciji, i nazvao bih ga: nacionalnim suverenitetom. Ali ideja o tom suverenitetu nije apsolutna, već relativna istina. Suverenitet ljudske moći

odgovara jednoj duboko subverzivnoj ideji, suverenitetu čovekovih prava, a to je materijalistička i ateistička doktrina koja je Francusku revoluciju gurnula u krvoproliće, i posle opijanja slobodom, osramotila je despotizmom. Načelo božanskog prava ništa manje nije zlokobno, jer narode prepušta mračnjaštvu, samovolji, ništavilu, od naroda pravi stado robova... Ako je suveren od Boga poslan na zemlju, onda ima svu vlast nad ljudskim stvorenjima. Između božanskog prava koje isključuje čoveka, i čovekova prava koje isključuje Boga postoji istina, Makijaveli: nacije su slobodne, isto kao i pojedinci, jer su u Božjim rukama.

MAKIJAVELI
Ko stvara suverene?

MONTESKIJE
Narodi.

MAKIJAVELI
Zapisano je: Per me reges regnant - Po meni kraljevi kraljuju, što znači bukvalno: Bog stvara kraljeve.

MONTESKIJE
O Makijaveli, to je prevod, prevod namenjen Vladaru, koristili ste to, ali to nije iz Svetog pisma. Bog je ustanovio suverenitet, ali ne ustanovljuje suverene. Svemoćna njegova desnica zaustavlja se tu gde počinje slobodna volja čovekova. On je narodima, kao i kraljevima, prepustio odgovornost za njihova dela.

MAKIJAVELI
Sumnjam da je sve što govorite sasvim pravoverno. Po vama, narodi raspolažu suverenitetom?

MONTESKIJE
U stara vremena, u srednjem veku, kad se država uspostavljala bez najezdi i osvajanja, suverena vlast stvarana je slobodnom voljom naroda, izborom...

MAKIJAVELI
Ako narod bira svoga vladara, može i da ga svrgne, zar ne?

MONTESKIJE
Narod ima pravo da uspostavi oblik vladavine koji mu odgovara...

MAKIJAVELI
... a ko će ga sprečiti da oblik vladavine, po svome hiru, i menja? Po vašim doktrinama neće nastati režim poretka i slobode, nego neograničeno razdoblje revolucija.

MONTESKIJE
Ne brkajte pravo sa zloupotrebom, ni načela sa njihovom primenom.

MAKIJAVELI
Da li, po vašim načelima, narod ima pravo da sruši suverena?

MONTESKIJE
Da, u krajnjem slučaju, s pravednim pobudama.

MAKIJAVELI
A ko sudi o krajnjim slučajevima i o pravednosti tih krajnosti?

MONTESKIJE

A ko drugi, po vama, ako ne narod sam?

MAKIJAVELI
Vaš sistem ima samo jednu jedinu manu: polazi od nepogrešivosti narodnog razuma. A zar narod nema, kao i ljudi, svoje strasti, svoje zablude, svoje greške? Narod je ponizan pred silom, a nemilosrdan pred slabošću, neumoljiv prema pogrešci, a pun praštanja prema zločinu, nemiran u slobodi, a strpljiv u ropstvu.

MONTESKIJE
Kad narod pogreši, biva kažnjen.

MAKIJAVELI
Kako?

MONTESKIJE
Nevoljama nereda, anarhije i despotizma.

MAKIJAVELI
Rekli ste: despotizam. Tišina. Vidite, sve se vrti oko toga. Tišina.

MONTESKIJE
Vi to mislite, vi koristite tu reč: despotizam. Vaš tmurni duh, Makijaveli, poznaje sve podzemne staze, sve tajanstvene prevare, sva lukavstva zakona, vi prezirete ljude, vi čeznete za strašnim istočnjačkim vladavinama, vaše se političke doktrine oslanjaju na užasne teorije indijske mitologije - ostavite se Indije, zaboravite Kinu kako da uspostavite despotizam među narodima čije državno pravo, u osnovi, počiva na slobodi? među hrišćanskim narodima? među državama čiji je politički život izložen javnosti štampe? Napregnite svoju moćnu maštu, tražite, izmišljajte, i ako rešite taj problem, izjaviću s vama zajedno da je savremeni duh pobeđen.

MAKIJAVELI
I vi da glasate, kao na izborima, sa da ili ne?

MONTESKIJE
Imam samo jedan glas, malo moj glas znači među milionima glasova.

MAKIJAVELI
Ah, Monteskije, dobro znate šta bi mi za potomstvo značio vaš glas: tražim ga kao milost.

MONTESKIJE
Ja? Da glasam?

MAKIJAVELI
Eh, pa glasajte, onda, kao što se glasa u Paklu, prostim i jedinstveiim pristankom: mente et mutu! mišlju i ćutanjem, mente et mutu! prećutnjim prisitajanjem.

MONTESKIJE
Pa, reći ću i ja: da, ili ne.

MAKIJAVELI
Pazite, držim vas za reč.

MONTESKIJE
Samo izvolite, molim vas.

MAKIJAVELI
Prvo i prvo, grešite što se tiče primene mojih načela: vi despotizam vidite uvek kao zastareli oblik istočnjačkog monarhizma, ali ja ga tako ne zamišljam. Nova društva traže nove postupke. Smrt protivnika, pljačka podanika i fizička mučenja igraju malu ulogu u unutrašnjoj politici modernih država.

MONTESKIJE
Lepo je to čuti od vas.

MAKIJAVELI
Idem u korak s vremenom. Snaga doktrina kojima se pripisuje moje ime i jeste što se prilagođavaju svim razdobljima i svim situacijama. Slušajte, nije reč o tome, danas, da se prisile ljudi, nego da se razoružaju. Ne da se uguše političke strasti, danas, nego da se nadjačaju. Ne da se zabrane ideje, danas, nego da se one promene tako što ih prisvajamo.

MONTESKIJE
Kako to? Ne razumem.

MAKIJAVELI
Najdublja tajna vladanja sastoji se u slabljenju duha naroda, oslabiti duhove toliko da se niko ne zanima za ideje revolucije, za načela promene. Narodi su se, u svim vremenima, zadovoljavali rečima, prividi su im bili dovoljni, pa i danas, dakle: uspostaviti prividne ustanove, držati prividne govore, proklamovati prividne ideje. Imati samo dara da se liberalna frazeologija preuzme od stranaka kojima služi kao oružje u borbi protiv vlasti. I tim frazama kljukati narod do zasićenja, do gađenja. Danas se često govori o moći javnog mnjenja, ali ako se dobro poznaju skrivene poluge vlasti, ono će da izražava oio što mi budemo hteli. Ali, pre no što i pomislimo da ga preusmerimo, treba ga ošamutiti, zbuniti ga čudovišnim protivrečnostima, neprestanim iznenađenjima, zaslepiti ga svakakvim preokretima, neprimetno ga skrenuti s njegovog puta. Eto jedne od velikih današnjih tajni: znati kako se dočepati predrasuda i narodnih strasti da bi se u načela unela zbrka, da bi se onemogućila sloga onih koji govore istim jezikom i imaju iste interese.

MONTESKIJE
Šta smerate tim rečima? njihova nejasnoća kao da prikriva nešto zlokobno?

MAKIJAVELI
Ako mudri Monteskije namerava politiku da zameni osećanjima, onda ću ovog časa da prekinem. Uputili ste mi izazov, dopustite mi da izložim kako mislim da rešim problem.

MONTESKIJE
Neka bude.

MAKIJAVELI
Prethodno, dopustite mi da pobrojim osnovne uslove koji vladaru, danas, omogućavaju da učvrsti svoju vladavinu. Mora da se posveti uništenju stranaka, da rastura kolektivne snage gde uzmu maha, da onemogućava individualne napore u svim oblicima; tako dolazi do slabljenja karaktera, sve će ruke malaksati, prepustiti se ropstvu. Mora da stvori, pomoću uredbi, glomazne finansijske monopole, rezervoare javnih bogatstava, tako da svako privatno bogatstvo može da bude profućkano ako država to hoće. (Vi ste ekonomista, Monteskije, procenite i sami vrednost ovakve mahinacije.)

MONTESKIJE
Nastavite.

MAKIJAVELI
Mora da pobunu u državi obuzdava strahom od anarhije, s jedne, i strahom od bankrotstva, s druge strane, i, sve u svemu, opštim ratom. Mora da dodeli najviše položaje u vlasti onima koji su svojim

ranijim funkcijama, i svojim karakterom, udaljili se od svih, pa ih deli dubok ponor, onima koji, u slučaju promene vlasti, nemaju šta drugo da očekuju osim smrti ili progonstva, pa su primorani da brane, do poslednjeg daha, sve postojeće. Pretpostavite da imam na raspoloženju ta različita duhovna i materijalna sredstva, i dajte mi bilo koju, kažem: bilo koju, naciju, i za manje od dvadeset godina neka neukrotiva evropska nacija postaće pokorna prema tiraniji kao neki mali azijski narod.

MONTESKIJE
Niste ispunili preuzeto obećanje, upotreba svih tih sredstava pretpostavlja postojanje apsolutne vlasti a ja sam vas pitao...

MAKIJAVELI
Vaša je irimedba opravdana.

MONTESKIJE
Pitam vas: kako ćete despotizam moći da uspostavite u političkim zajednicama koje se osnivaju na liberalnim ustanovama?

MAKIJAVELI
Ništa lakše od toga.

MONTESKIJE
Da vidimo.

DRUGI DEO

SAN: O PREUZIMANJU VLASTI. Dijalog 8

Slike na monitorima: predeli kao u snu, lepom i ružnom.

MAKIJAVELI
Biram državu, čiji oblik mi je sasvim tuđ: Republiku, sa svim ustanovama koje jamče slobodu, pa tako i sa svim otporima despotizmu nesavladljivim, u prvi mah, na planu ideja, običaja, zakona. Pristajete li na takvu hipotezu, jedan san? Bez odgovora, Monteskije klimne glavom, sporo. Postavljam vam sada samo jedno pitanje: da li može da dođe, u takvoj državi, do promene vlasti?

MONTESKIJE
Promena vlasti ne bi vodila promeni ustanova: neko može da uzdrma vrh države, pa šta? Njegova će stranka da pobedi, pa? državno pravo i sam temelj ustanova ostaju čvrsti.

MAKIJAVELI
I vi, stvarno, verujete u te iluzije?

MONTESKIJE
Dokažite suprotno.

MAKIJAVELI
Pazite sad, posle prevrata ja sam van zakona, zapravo ja sam ono što su stari Rimljani zvali lepim, snažnim imenom: diktator. Pobedio sam, znači, zato što postoje duboki razdori, opšta pometnja, svuda zbrka ideja, neobuzdane ambicije, uzavrela pohlepa, neutažene mržnje, opšte nasilje, a ja kažem: mogu da pružim zemlji mir, ja kažem: oslanjam se na narod (to je azbuka svakog uzurpatora). Monteskije se smeje. Smejte se, to je vaše pravo, sve dok ne bude naređeno drukčije. I Makijaveli se smeje.

MONTESKIJE
Makijaveli, da niste natmureni kao tiranin, bili bi divni kao spadalo.

MAKIJAVELI
Da nisam tiranin, bio bih niko i ništa. Tišina.

MONTESKIJE
Pa dobro, tu smo gde smo sutradan, po vašem državnom udaru, svuda sumorne zagonetke i noću nejasne i mračne prilike, povorke nosila što prolaze... Ništa, ništavilo, neizvesnost, strava! Šta ćete dalje da radite?

MAKIJAVELI
Uzurpator se oseća u zemlji kao osvajač: mora da sve sruši, kako bi ostvario svoj pravi cilj, i sve da obnavlja, kako bi zadržao osvojeno...

MONTESKIJE
Ako vas dobro razumem, ukidate različite ustanove da ih sve date u ruke jednom jedinom čoveku.

MAKIJAVELI
Grešite, bilo bi to opasno. Danas, mora to da se radi zaobilazno, veštim mahinacijama. Neću ja da uništavam ustanove: sudstvo, izborni sistem, štamiu, lične slobode, obrazovanje, ali ću, jednu po

jednu, da taknem nevidljivom rukom... Udara po stolu, jednom, dvaput... i da poremetim njihovo delovanje.

Tišina.

MONTESKIJE
Vi kao da ste zaboravili da je u hipotezi od koje polazimo nacija dostigla vrhunac civilizacije, da je njeno državno pravo utemeljeno, kao i njene državne ustanove.

MAKIJAVELI
Slušajte me pažljivo: premeštanje jedne opruge, u mehanici, menja pokret, ali naizgled to je isti uređaj, isti mehanizam. Tako isto, u fiziologiji. temperament zavisi od stanja organa, a različite ustanove deluju u državnom uređenju, kao različiti organi u ljudskom telu. Poremetiću malo svaki organ, ali svaki ostaje, a politički sistem države se menja. Shvatate li?

MONTESKIJE
Čuvate nazive, a uništavate pojave. Čini to i Avgust u Rimu, kad uništava republiku, postoje i dalje: konzulat, pretorstvo, tribunal, ali nema više ni konzula, ni pretora, ni tribuna.

MAKIJAVELI
U politici može da se uradi sve, pod uslovom da se laska javnim predrasudama i da se poštuju prividi.

MONTESKIJE
Niste zaboravili da su narodi sad skloni da sebi dadu ustav, i da obezbede svoja prava.

MAKIJAVELI
Doneću drugi ustav, i to je sve.

MONTESKIJE
Mislite li vi, zaista, da jedan preokret, jedno jedino uspešno nasilje, može da otme naciji sva njena prava, svu njenu baštinu, sve ustanove, sva načela po kojima je navikla da živi?

MAKIJAVELI
Oprostite, ne žurim ja nikuda. Narodu je, rekao sam vam, stalo više do privida nego do istine (tog se pravila u politici ja strogo pridržavam). Hoćete li, molim vas, da me podsetite: koja načela vi naročito cenite?

MONTESKIJE
Šta će vam to, Makijaveli?

MAKIJAVELI
Ne bojte se, recite. Monteskije odmahne rukom. Podsetiću vas ja: načelo o podeli vlasti, o slobodi govora i štampe, o slobodi veroispovesti, o ličnoj slobodi, pravo na udruživanje, ravopravnost pred zakonom, nepovredivost vlasništva i stana... hoćete li da nastavim?

MONTESKIJE
Dovoljno i toliko, da vaša vladavina ima neprilika.

MAKIJAVELI
Varate se, ja ću da stavim u preambulu svoga ustava sva ta načela.

MONTESKIJE
A kako ćete, onda, da izbegnete njihovu primenu?

MAKIJAVELI
Rekao sam da ću proglasiti ta načela, ali neću da ih pomenem izrikom.

MONTESKIJE
Kako to?

MAKIJAVELI
Narodu ću reći: priznajem sva velika načela modernog prava. Samo toliko.

MONTESKIJE
Ne shvatam smisao tog prikrivanja.

MAKIJAVELI
Kad ih ne imenujem, čini se, da sam dao sva, a nisam dao nijedno. Kasnije, putem izuzeća, izbegavam ona koja mogu da budu opasna.

MONTESKIJE
Sad razumem.

MAKIJAVELI
Među tim načelima, uostalom, jedno su ustavna (i politička), a drugo privatna građanska prava. Neću dirati ova druga, ako ne budem morao.

MONTESKIJE
A politička prava?

MAKIJAVELI
Kad se ljudima ne dira u imanje i čast, oni su zadovoljni, rekao sam još u Vladaru.

MONTESKIJE
Ko građanima jamči, ako ih danas lišite političke slobode, da im sutra nećete ograničiti i ličnu slobodu? i oteti njihova imanja?

MAKIJAVELI
Verujete li vi, i dalje, da je narod danas željan slobode? Pojedinac se zatvara u čauru svoga egoizma, svojih materijalnih interesa; pitajte ga, i odgovoriće vam: šta će meni politka? ma, kakva sloboda? ama, zar svaka vlast nije ista?

HIPOTEZA: O OSIGURANJU VLASTI. Dijalog 9/10

Makijaveli zaćuti, kao da se malo umorio, pa zadremao. Slike na monitorima: zvaničnici, smešni i narogušeni.

MONTESKIJE
Stali smo kod donošenja ustava, bez pristanka nacije.

MAKIJAVELI
Prekidam vas: nikako ne bih smeo da se ogrešim o vladajuće (demokratske) ideje ovog vremena, naprotiv, želim da se ratifikuje državni prevrat koji sam izvršio. Reći ću narodu, nešto prikladno: oni pre gurali su vas u provaliju, ja sam to sprečio, hoćete li me? Glasajte, slobodno.

MONTESKIJE
Slobodno, pod pretnjom terora.

MAKIJAVELI
Moj narod će mi klicati.

MONTESKIJE
Verujem vam to.

MAKIJAVELI
A izjašnjavanje naroda, kao sredstvo moje moći, postaće sam temelj moje vlasti. Makijaveli sanjari, neko vreme.

MONTESKIJE
Hoćete li vi imenovati narodne poslanike?

MAKIJAVELI
Dobro znate da je to nemoguće. Stranke, za izbore, imenuju svoje kandidate, protiv vlade, a ja ću imati svoje kandidate...

MONTESKIJE
I tako, kao vladar, otvoreno pozivate na borbu, vi podstičete sukobe.

MAKIJAVELI
Svako u vlasti, od nrvog do poslednjeg, mora da poradi iz petnih žila da svuda pobedi moj kandidat.

MONTESKIJE
Pa razume se, samo po sebi (to je posledica svega što ste govorili). Slike na monitorima: zasedanja skupština, nekad i danas. Recite mi, molim vas: ima li vaša Skupština, kao tumač i čuvar zakona, i neku sopstvenu moć?

MAKIJAVELI
Ne, naravno. Parlamentarna vladavina, u mome ustavu, samo je maska.

MONTESKIJE
Dakle, sve što bude radila Skupština, zapravo radite vi: tumačite što bi ona morala da tumači, menjate što bi ona morala da menja, poništavate što bi ona morala da poništava?

MAKIJAVELI
Naravno, moram da se složim sa vama.

MONTESKIJE
Kako vi određujete vašu ličnu odgovornost, i kakve su sankcije?

MAKIJAVELI
Ne određujem je, i nema sankcija, ni senke od sankcija.

MONTESKIJE
Znači, vi imate pravo da razgrađujete ono što ste gradili, da oduzimate ono što ste dali.

MAKIJAVELI
Po objavljivanju ustava doneću niz zakona koji će uklanjati slobode, i prava koja bi mogla da budu opasna.

MONTESKIJE

Dobro sračunat trenutak, zemlja je još u strahu od državnog prevrata, i zato: pri donošenju ustava ništa vam nije odbijeno (jer i onako možete sve da uzmete), pri donošenju zakona ništa vam nije dopušteno (jer vi ništa ne tražite a sve uzimate).

MAKIJAVELI
Zajedljivi ste, oštri na reči.

MONTESKIJE
Surovi ste, oštri na delu. Omere se, jedan tren. Priznajem, teško mi je da poverujem da se narod ne pobuni protiv tog drugog državnog udara iza kulisa.

MAKIJAVELI
Narod će, dobrovoljno, da zatvori oči. Narod koji ima više zakona nego vrlina, taj narod je lakouman. Urla se zbog sitnica, nikad zbog krupnih stvari. Po hipotezi od koje polazim, narod se umorio od političkih sukoba, žudi za odmorom kao pustinjski pesak posle oluje.

MONTESKIJE
Pravite od svega toga još i kitnjaste retoričke figure, ipak preterujete. Makijaveli maše rukama.

MAKIJAVELI
Hitam, hitam da vam kažem: svečano ću obećati vraćanje svih sloboda koje sam poništio, pod jednim uslovom: vratiću ih kad se stranke smire.

MONTESKIJE
Verujem da ćete se načekati.

MAKIJAVELI
Nije isključeno.

MONTESKIJE
Naravno, vaša načela omogućuju vladaru, kadgod mu je to interes, da ne održi datu reč. Makijaveli klimne glavom, sporo. Odlika vaše politike, vaš politički program je da se unište stranke i da se razbije zajedništvo ljudi, pa ipak, mnogo šta će ostati netaknuto, univerzitet, crkva... tamo vas vreba mnogo opasnih elemenata.

MAKIJAVELI
Univerzitet? Pa, zadovoljan sam, manjeviše, stanjem na Univerzitetu: izgubio je nekadašnju autonomiju, sveden na javnu službu o trošku države; rektora imenuje vlada (od nje zavisi, i to je dovoljno); ako i opstane koji još trag nezazisnosti, može da se ukine prosto odlukom ministra.

MONTESKIJE
Šta ćete sa sveštenstvom? Ne znam ništa opasnije po vašu vlast od te moći, velim vam, koja govori u ime nebesa a čiji su koreni svuda u zemlji: ne zaboravite da je hrišćanstvo poruka slobode, ono razvija moralne snage kojima svetovna vlast ne može ništa.

MAKIJAVELI
Ne znam zašto od sveštenika pravite apostola slobode. Nisam to primetio, ni u prošlom, ni u novom vremenu: bilo je sveštenstvo, uvek, prirodna podrška apsolutne vladavine. Zasmeje se. Znate li šta bih uradio?

MONTESKIJE
Šta?

MAKIJAVELI

Izazivao bih raskole u crkvi. Gledaju se, neko vreme.

MONTESKIJE
Kako mislite da se odbranite od štampe?

MAKIJAVELI
Ruke su mi tu slobodne, mogu da sečem i režem do mile volje.

MONTESKIJE
Ene, de.

MAKIJAVELI
Štampa se, u većini zemalja, zamerila svima, zato što je sebična, potkupljiva, nepravična, bez rodoljublja... i mase ne znaju čemu ona služi.

MONTESKIJE
Štampa sprečava samovolju u vršenju vlasti, prisiljava vladu na poštovanje ustava, primorava zvaničnike na poštenje, na skromnost, na poštovanje sebe i drugih.

MAKIJAVELI
Da, znam takve odbrane.

MONTESKIJE
Pa onda, bolje, objasnite: kako ćete štampi da stavite brnjicu! (Mislim da je to prava reč.)

MAKIJAVELI
(Prava, zaista.) Ne usuđujem se da potpuno obustavim novine, izazvalo bi to negodovanje; donosiću razne odredbe... dekret da nijedne novine ne mogu da se pokrenu bez saglasnosti vlade (s početka da se predupredi širenje zla), zatim, poreske mere, pa represivne mere (neka piskarala valja staviti iza rešetaka), pa ukidanje ponekih novina, zato što napadaju vladu, zato što prenose lažne vesti, zato što uznemiruju javnost.

MONTESKIJE
(Bio sam u pravu kad sam, u Duhu zakona, napisao da se mora ograničiti vlast silnika.) Vaši podanici, siguran sam, neće poznavati svoju istoriju, od zemlje ćete napraviti ostrvo na kome se ništa neće znati o događajima u Evropi, a od glavnog grada drugo ostrvo na kome se ništa neće znati o zbivanjima u unutrašnjosti zemlje.

MAKIJAVELI
Ne želim da građani budu uznemireni galamom spolja, a ni grajom iznutra. Agencije će da prenose samo vesti pod nadzorom vlade.

MONTESKIJE
Mislim da ste sa štampom završili.

MAKIJAVELI
Nisam.

MONTESKIJE
Pa šta ostaje?

MAKIJAVELI

Druga polovina posla. Tišina. Nazirem mogućnost da onemogućim štampu pomoću same štampe. Moja vlada će sama početi da se bavi novinarstvom i biće to, kako se kaže, živo, pravo novinarstvo. Ako ima deset opozicionih novina, biće dvadeset provladinih, oni četrdeset, ja osamdeset...

MONTESKIJE
Ali, ta mahinacija može da bude otkrivena, i promašena, a javnost da napusti novine koje otvoreno brane vašu politiku.

MAKIJAVELI
Podeliću, zato, novine u tri grupe. Prva grupa, otvoreno službene novine (u svim sukobima brane do kraja moju stranu). Druta grupa, falanga poluslužbenih novina (njihova uloga je da privlače mojoj vlasti mnoštvo mlitavaca i ravnodušnih). Treća grupa, novine koje su najmoćnija poluga moje vlasti, vezane uz mene nevidljivim lancima... ne znam koliko će ih biti... verovaće da govore svojim jezikom, govoriće mojim; verovaće da pomažu svoju stranku, pomagaće moju.

MONTESKIJE
Kako ćete svrstati u kolonu te čete novinara koje vaša vlada potajno vrbuje?

MAKIJAVELI
Sve se svodi na organizaciju: iz jednog centra kreće signal, i odvija se čudan prizor: napadaju me novine, i stvaraju mi mnoge neprilike, ali nikad one ne da dovode u pitanje osnovna načela moje vladavine, bave se polemičkim prepucavanjima, u tačno zacrtanim granicama.

MONTESKIJE
I čemu to služi?

MAKIJAVELI
Pa, masa ljudi će reći: 'pa, vidite li da smo slobodni, o svemu može da se priča u ovom režimu. Napadaju ga bez razloga, mogao bi da ih sve satre a on podnosi.' I drugi rezultat, ne manje značajan... Reći će: 'načela ove vladavine izazivaju poštovanje svih, kad ih ne osporavaju ni ovakve novine...'

MONTESKIJE
Pravi ste makijavelista.

MAKIJAVELI
Čini mi to čast. (Svi političari današnjeg vremena: desničari, levičari, levi centar, desni centar, svi su mali, malecki Makijaveliji.) Smeju se. I tako, usmeravam javno mnjenje: raspaljujem ili uspavljujem duhove, snažim ih ili zbunjujem, zastupam i 'za i protiv' i istinito i lažno.

MONTESKIJE
Različite sve te smicalice, čini mi se, pate od svog savršenstva. Ako tolike novine prikazuju se, majmunišu kao opozicione, kako ćete da sprečite one novine koje su protiv vaše vlasti da se narugaju prenemaganju čiju tajnu već proziru.

MAKIJAVELI
Verovatno, u prestonici, određeni krug ljudi provaliće tajnu, ali ništa ne bi dobili, ako bi što odali, a mnogo bi mogli da izgube, zato što većina njih ima sramotnih mrlja u svojim biografijama. Pored toga, najveći deo uticaja novina namenio sam unutrašnjosti zemlje. Lokalne novine biće mi potpuno odane. (Nad seoskim masama u unutrašnjosti može još da se vlada.)

MONTESKIJE
Pa ipak, ono malo što u prestonici ima nezavisnih novina, zagorčavaće vam život.

MAKIJAVELI

Ne plašim se.

MONTESKIJE
Pa da, prikupili ste toliko sredstava represije da vam preostaje samo da odaberete stranu s koje ćete lupiti.

MAKIJAVELI
Nisam to hteo da kažem. Koristim se štampom, koristim je na svaki način, danas je to neophodno za vlast koja želi da opstane. (Čudno, ali je tako!) Reči, a ne dela, treba dovesti u sklad. Kako može većina da sudi ima li u postupcima vlade bilo kakve logike? Mora da im se to lepo objasni. Želim, dakle, da sve protivrečnosti moje politike budu predočene kao razvijanje jedne jedine misli koja je vezana za nepromenljiv cilj. Svaki događaj, predviđen ili nepredviđen, činiće se kao mudro pripremljen i očekivan rezultat. Tišina.

MONTESKIJE
Završili ste?

MAKIJAVELI
Nažalost, jesam. Bio sam kraći, nego što je trebalo. Ali, naše vreme ističe i moramo da požurimo.

HIPOTEZA: O GUBLJENJU VLASTI Dijalog 13,17,15. 24

Slike na monitorima: neka vojska korača, neko vrši odmazdu.

MONTESKIJE
Malo da se priberem, od uzbućenja. Kakva bujna mašta, i poezija čak, oseća se scenski
dar pisca Mandragole.

MAKIJAVELI
Mislite to, zaista, Gospodaru od Sekondata? Slutim, ipak, da niste sasvim sigurni u svom ruganju, niste sigurni da sve to nije, ipak, moguće.

MONTESKIJE
Ne brinite, moje mišljenje ću vam reći, čekam samo kraj.

MAKIJAVELI
Nisam još dovršio.

MONTESKIJE
Nastavite samo.

MAKIJAVELI
Sluga pokorni.

Nakloni se, podrugljivo.

MONTESKIJE
Ugušili ste svaki glas, izuzev vašeg. Eto, i stranke su pred vama umukle. Zar se ne plašite zavera?

MAKIJAVELI
Uništiću jednim udarcem decu mraka što se, kao iaučina, skupljaju po budžacima. Ceh (u žrtvama) mora da se plati da bi se u zemlji sačuvao mir, i platiće se.

MONTESKIJE

Mogli biste, držeći se čak i svojih namera, da budete manje okrutni.

MAKIJAVELI
Imaću samilosti...

MONTESKIJE
Nemam poverenja u vašu samilost.

MAKIJAVELI
Diktatori su na tren nemilosrdni, ali kad mine potreba da se neko pogubi, oni su dobroćudni, naročito prema slabima.

MONTESKIJE
Više vas shvatam u nastupu gneva a (ne znam zašto) vaše blagosti se grozim. Gledaju se. Dobro, vi ste uništili tajna društva...

MAKIJAVELI
(Ne, ne.) Zabranio sam samo ona koja izmiču kontroli moje vlade, ali nekim tajnim družinama pružam izvesna zakonska prava (da postoje), i one su rezervna snaga moje policije. Tišina. Podzemlje vrvi od praznih mozgova, ali podzemlje ima snaga koje valja podstaći, dati im smernice. Ako se nešto uskomeša, moja ruka to pokreće, ako se priprema kakva zavera, ja sam njen kolovođa: ja sam vođa zaverenika.

MONTESKIJE
Monteskije se smeje. Izvinite, moram da se nasmejem.

MAKIJAVELI
Ima smeha, i smeha: dah vam zastaje u grlu.

MONTESKIJE
Kao ono indijsko božanstvo, Višnu, i vi imate stotinu ruku, a svaki prst na tim rukama dodiruje neku oprugu neograničenog mehanizma vlasti. Možete li sve i da vidite?

MAKIJAVELI
Da, jer od policije ću napraviti neograničeno, i moćno sredstvo. U mojoj državi ministarstvo policije biće moćnije od svih drugih ministarstava. Tišina. Kad znate tajne vlasti, zapanjuje vas kako lako ljudi postaju doušnici i cinkaroši, koliko strasti unose u svoje istrage, koliko imaju strpljenja, kako postaju majstori svoga posla.

MONTESKIJE
Nastavljam da vas slušam, Makijaveli, samo zato da bih čuo i završnu reč ove grozne opklade. Pređite, što brže, preko tih mračnih detalja.

MAKIJAVELI
Ima tu, u tom talogu vlasti, tajni koje mogu da slede krv čoveku. Poštedeću vas mračnih priča o stvarima koje ne možete ni da zamislite. Sistem policije, dakle, organizovaću tako da čak i pretrpim rovarenja, kažnjiva po zakonu.

MONTESKIJE
Zašto da pretrpite?

MAKIJAVELI
Zato što ne smem bezobzirno da koristim grubu silu, zato što uvek na dnu društva postoje podzemne rabote protiv kojih se ne može ništa (ako se nisu otvoreno pojavile), zato što mora da se izbegne

uznemiravanje javnosti, zato što stranke, kad im se podrežu krila, reže, gunđaju, malo peckaju, i bila bi čista glupost lišiti ih još i tog bezazlenog iskazivanja njihove zlovolje: malo će se požaliti u novinama, napraviće u govoru neku aluziju protiv vlade, i tako dati po koji mali znak svoga postojanja, veoma sramežljivo, a javnost (ako to uopšte i bude saznala) samo će se smejati.

MONTESKIJE
Zaista? slobodni ste da pretrpite, a zadržavate pravo da sprečite sve što smatrate opasnim. Ako interes države (ili kakva manja briga) nalaže da se, ne časeći časa, ubije neki pojedinac, kako ćete to uraditi?

MAKIJAVELI
Makijaveli se smeje, malo duže. Daleko sam ja od varvarskih postupaka u vladavini, koje mi, čini mi se, pripisujete od početka ovog našeg razgovora. Uveravam vas da nasilje ne igra tu bogzna kakvu ulogu, svoj oslonac nalazim gde ga svi nalaze, u pravu.

MONTESKIJE
U pravujačega.

MAKIJAVELI
Pravo koje primorava na poslušnost uvek je pravo jačega. Tišina. Moram da vam predočim neke pojedinosti o mom načinu delanja. Moje namere nikad ne smeju da budu sasvim jasne, čak ni mojim najbližim saradnicima. Govorilo se za neke vladare, poslovično: nikad ne čini ono što govori, a za druge: ne govori nikad ono što čini. Neću da otkrivam svoje planove nikome, osim da bih izdao naređenje da se izvrše, u poslednji čas.

MONTESKIJE
Iz naglih vaših preokreta, izvlačim zaključak: vi oklevate u svakom trenutku i zaista ne znate kuda da krenete.

MAKIJAVELI
Istina je to, ja oklevam: tapkam u mraku dok ne pronađem cilj, rešenje otkrivam tek kad deset puta promenim plan. Udari rukom o sto, bez zvuka. I tako moje reči, gotovo uvek, znače suprotno od onoga što kazuju. Kad kažem: moja vladavina znani mir, to znači da će biti rata; kad kažem da ću se prikloniti duhovnim sredstvima to znači da želim da upotrebim silu. Slušate li me?

MONTESKIJE
Da.

MAKIJAVELI
Ja ću se veoma retko obraćati javnosti, jedanput godišnje, zatim tu i tamo, nekom zgodnom prilikom. Govoriću odmereno, ali ipak narodski. Ne treba zazirati, ako ustreba, da se govori kao demagog, treba znati laskati narodu, izražavati saosećanje, pokatkad. (Kad je unesrećeni narod u pitanju) zar da vam otmu baštinu vaših predaka? zar da vas prognaju s vaših ognjišta? i to danas na vrhuncu civilizacije... Tapše, bez zvuka. Dobro je pokazivati samilost i velikodušnost, ali ima trenutaka kad treba da se iskali bes na strahovit način. Kad se odlučim da smaknem protivnika, od njega će ostati samo prah. LJudi se svete za sitne uvrede, protiv krupnih ne mogu ništa. (To sam, uostalom, i napisao u svojoj knjizi.)

MONTESKIJE
Mnogo smo šta pomenuli, i vi ste sve uredili, a ipak, moram da vam kažem: niste me potpuno uverili u trajnost vaše moći. Zapanjen sam da vi za osnovu svoje vladavine uzimate opšte pravo glasa, ono što je, po svojoj prirodi, nepostojanije od svega što znam:
'hteli ste da se utemeljite u granit stenu a gradite na pesku'.

MAKIJAVELI

Kako to mislite?

MONTESKIJE
Vaša vladavina osniva se na glasanju naroda: može da vas svrgne kad hoće.

MAKIJAVELI
Stranke ne uspevaju, tokom izbora, da svoj uticaj podmetnu umesto moga, paralisaću njihove napore, pa da ne mogu ni da se dogovaraju, ni da se sporazumevaju... Ne sme da se održi nijedan javni skup bez policijske dozvole. Moja policija biće uposlena da udarcima pendreka rastera sa ulica glavnog grada okupljanja buntovnika, izazvana izbornom groznicom.

MONTESKIJE
Oprostite, jedna sitnica: šta je to pendrek?

MAKIJAVELI
Nikad nećemo da završimo, ako me prekidate zbog sitnica. Smandrljava opis, na brzinu. Pendrek je kratak, ili dugačak, elastinan štap, sa olovom, ili bez olova, na oba kraja; nose ga policijske jedinice; udarci tih štapova zadaju se svom snagom, u cilju da se rastera okupljena masa; posledice su ranjavanja a može da bude i ubijenih.

MONTESKIJE
Vrlo zanimljivo, neću vas više prekidati. Pod izgovorom da sprečavate stranke, zar vi, u stvari, ne onemogućavate glasače da glasaju, pozvano, o bilo čemu? (Stranke su, najzad, samo skupine birača.)

MAKIJAVELI
Glasači s poštenim namerama, uvek, znaće za koga valja da glasaju. Biću ja popustljiv, u ostalom, zatvaraću oči pred izazovima nekolicine kandidata koji će bučno agitovati u ime slobode. Samo, bilo bi umesno da vam kažem: oni koji budu najglasnije vikali, baš oni, bukači, biće moji ljudi. Tišina. Neutralisaću opoziciju u izbornim jedinicama u kojima se živo osećao njen rad: ako je izborna jedinica mala, priključiću je većoj, ako je velika, podeliću je na manje. Na čelo (izbornih komisija) staviću činovnike od poverenja.

MONTESKIJE
Služite se podvalom (koju ste otkrili još u vreme Lava X): brojači glasova podmeću glasačke listiće.

MAKIJAVELI
Danas je to teško, i mora se raditi s najvećom mogućom obazrivošću. Ima i drugih sredstava! i kupovanje glasova, pomoću koverata! i obećanja: ovde pijaca, tamo put! i pretnje: svim gradovima i selima, u kojima će glasanje da bude neprijateljsko!

MONTESKIJE
Šta mogu da zamerim dubini tih podvala! Ne bojite se da ćete svoju vlast ugroziti tim borbama, i tim prevarama, u koje se uvek i tako otvoreno uključujete? Mene bi uznemiravalo, da sam na vašem mestu, što (pod pretnjom potpunog poraza) primorani ste da uvek, i u svemu pobeđujete. Tišina.

MAKIJAVELI
Ne bojte se! bez straha mogu da prkosim olujama. Kao da ja ne znam da se, u mom okruženju, čine greške? Nema spora, neću moći da sprečim, tu i tamo, po koju pljačku, po koji skandal, ali zar to da zaustavi ceo poduhvat? Moje veliko načelo: suprotstavljati slične sličnima, kao što štampu pujdam na štampu, tako ću i miting pujdati na miting... Većina skupštine biće, ipak, moji ljudi koji glasaju po uputstvima, a istog časa ja mogu da povlačim i niti jedne prividne i potajno zavrbovane opozicije. Tišina.

MONTESKIJE

Ipak, nećete dugo čekati da skupštinske klupe popune poslanici koji su neprijateljski raspoloženi prema vašoj vlasti.

MAKIJAVELI
Ako to bude situacija (posle opštih izbora): pad moga uticaja na gradsko radništvo, duboka ravnodušnost sela prema političkim pitanjima, lavež i dreka demokratskih (demagoških) partija posle delimične izborne pobede, onda moram da odlučno i brzo vratim se u ravnotežu. Protegne se, i ukoči. Moram da pružim neke izglede partijama, tako vešto, da pohrle kroz sve moguće prilaze vlasti. I mene da podrže, dojurili bi, bez duše, navrat nanos (i baš me to zasmejava), zapamtite dobro: najslavniji i najistrošeniji opozicionari - svi bi oni došli da se podeli plen. I svako sićušno opozicionarstvo preobraziće se u plamenu odanost. Sad bih nekog malog, svadljivog novinara postavio za državnog sekretara, sad bih nekom ništavnom, nepoznatom poslaniku osnovao ministarstvo književnosti, pozorišta i (konjušnica), poklonio bih položaje sinovima, unucima, nećacima svih ranijih mrzovoljnika. Skupi se, stenjući.

MONTESKIJE
Pravili ste od skupštine literarni kružok u kome se o politici može da govori samo iza zatvorenih vrata, poništavali ste zakonske akte i sudske presude, rugali ste se parlamentarizmu, godinama, a u nevolji zazivate u pomoć baš njega.

MAKIJAVELI
Varate se, pogrešno procenjujete moje namere. Ispravi se. Osnovno je, u mojoj politici, oslanjanje na narod: ja sam čuvar svih ovlašćenja koja sam dobio, ja sam jedini pravi mandatar naroda, ono što ja hoću, hoće on, ono što ja radim, radi on. Imam pravo i da uputim Poziv narodu, šta mislite da to znači?

MONTESKIJE
Ah, ko vas poznaje, lako će da odgovori: to je neograničeno vaše pravo da vršite državne prevrate.

MAKIJAVELI
Da, nema sumnje, ali malo silujete stvari. Ja biram trenutak i povod kada ću da postavim pitanje na koje mora da se odgovori, na referendumu, jednim da ili jednim ne.

MONTESKIJE
Rugate se.

MAKIJAVELI
Parlamentarni sistem gradim na klizavom terenu, pod njim je ponor, i svaki čas može da proguta ustavni dekor, sve je privremeno, sve je nesigurno, u mome poretku, moja vlada je fikcija, oblak koji skriva božanstvo, jer ja sam mač, sila, sejem trepet i strah... Ne smeta mi kad čujem da viču protiv mene oni koje mogu lako da ućutkam. Ako ustreba, biću neumoljiv.

SAN O TERORU Dijalog 9/8

Slike na monitorima: policija rasteruje demonstrante.
MAKIJAVELI
Gospodine Monteskije, hoćete li da pristupite, zajedno sa mnom, inventaru onoga što mi je preostalo u arsenalu?

MONTESKIJE
Uzimam pero, evo, kao pravi beležnik.

MAKIJAVELI
Pišite. Zapovednik svih oružanih snaga. Iet. Pravo objavljivanja rata ili proglašenja mira, a da nikoga živog ne pitam, što mi uvek omogućava obuzdavanje unutrašnjih frakcija pomoću međunarodne

zategnutosti. Jtet. Zadržano starateljstvo nad državnom upravom, nad skupštinom, nad sudstvom, nad policijom, nad štampom...

MONTESKIJE
Čujte moj prigovor, biću kratak: uprkos sjajnih rezultata ovog inventara, ako postoji sloboda štampe, ako vlada zavisi od većine u skupštini, vi ćete biti svrgnuti s vlasti za samo šest meseci.

MAKIJAVELI
Prigovor je preuranjen. Moju vlast osporavaju stranke (ili frakcije), a od njihovih rovarenja štite me dva osnovna prava koja sam uneo u svoj ustav.

MONTESKIJE
Koja prava?

MAKIJAVELI
Pravo proglašenja vanrednog stanja u zemlji, i moj položaj vrhovnog komandanta oružanih snaga (sva državna fizička sila je u mojim rukama). Na prvi znak pobune protiv moje vlasti oružjem ću da slomim svaki otpor.Tišina. To je čas kad se zavodi teror.

MONTESKIJE
Rekli ste da se odričete krvoprolića.

MAKIJAVELI
Nije vreme za slinavi humanizam. Društvo je u opasnosti, dakle, odbrana je neophodna, legitimna. (Samo sila može da savlada surove ljude, sve ostalo je ludost.) Ako je teror nepoštedan, čak okrutan, sprečiće se buduća krvoprolića. Duhovi, naročito oni neustrašivi, moraju da se prestrave, i da se smire, jednom zauvek. Tišina.

MONTESKIJE
Ko će da proliva krv?

MAKIJAVELI
Vojska, zapravo policija. Postižu se, tako, dve važne stvari: prvo, između snaga intervencije i građana stvara se omraza, trajno neprijateljstvo, a drugo, oružane sile vezuju se, neraskidivo, za sudbinu svoga poglavara. Tišina.

MONTESKIJE
Zar sloboda, u vašem sistemu, može da postoji samo u senci vešala?

MAKIJAVELI
Vešala, neka ih bude!

MONTESKIJE
I to je kraj, najzad.

MAKIJAVELI
Vreme prosto leti.

MONTESKIJE
Završili ste izlaganje svoje hipoteze, nadam se?

MAKIJAVELI
Da, skoro da jesam.

TREĆI DEO

HIPOTEZA: O PROPASTI Dijalog 18/21

MONTESKIJE
Bavili ste se oblicima svoje vladavine, i strogim zakonima koji su nužni za njen opstanak. To je miogo, ali nije sve. Ostaje vam da rešite najteži od svih problema koji se nameće svakoj apsolutnoj vlasti.

MAKIJAVELI
Koji to problem?

MONTESKIJE
Problem vaših finansija. Ćutanje.

MAKIJAVELI
Veoma se slabo razumem u te stvari... Ponikao sam u stoleću koje, u pogledu 'političke ekonomije', zaslužuje naziv varvarskog...

MONTESKIJE
Napisao sam u Duhu zakona da je apsolutni monarh prisiljen, zbog samog principa svoje vladavine, da podanicima nametne veoma niske poreze.

MAKIJAVELI
Ne preuzimam takvu obavezu. Kako da se ograničim na skromne poreze kad su održavanje i troškovi svih javnih službi samo u rukama države? kad svaki visoki položaj zahteva visoke izdatke? kad je raskoš sredstvo vladanja?

MONTESKIJE
Dakle, vaša vlada biće skupa.

MAKIJAVELI
To je moguće.

MONTESKIJE
Da, ali tu počinju teškoće. Nemam nikakvu ideju koja su sredstva nužna da opstane apsolutna vlast u modernom društvu. Ako se osvrnem na prošlost, vidim jasno da je mogla opstati samo kad je monarh bio osvajač. Verovatno, slažete se?

MAKIJAVELI
Da.

MONTESKIJE
Rat je pružao glavne izvore, neophodne za održavanje vojske, i raskoši dvora. Ali, danas, rat više ne donosi profit onima koji ga vode: uništava pobednike koliko i pobeđene. Tišina. Prosvećeni evropski narodi nametnuli su upravi nad svojim finansijama stroga pravila (o nadzoru, o javnom uvidu), koja ne ostavljaju prostor samovolji ni pri ubiranju ni pri korišćenju državnih prihoda. Vladar koji prekrši ta pravila, otvoreno obznanjuje svojim podanicima: imate red, ja hoću nered, hoću da upravljam državnim fondovima tajno, hoću mnoge izdatke da isplatim bez nadzora, hoću da deficit prikrijem, hoću da prihod utajim. Ćutanje, nadureno.

MAKIJAVELI

Dopustite da vam izrazim svoje divljenje, slavni autor Duha zakona iskupio se, u oblasti finansija, za sve one pomalo maglovite teorije, i dvosmislene izraze, u tom velikom delu koje ga je učinilo besmrtnim.

MONTESKIJE
Duh zakona nije nikakav traktat o finansijskom poslovanju. Ćutanje, nadureno.

MAKIJAVELI
Nastavite, ne bilo vam zapoveđeno, slušam vas pažljivo.

MONTESKIJE
Sav posao finansijske uprave svodi se na dve jednostavne operacije: primiti i potrošiti. I da bi se obelodanio sav prihod i sav rashod stvara se ono što se modernim jezikom zove državni budžet. Prvi zakon nalaže da traženi krediti odgovaraju postojećim prihodima, i ta ravnoteža mora da se prevodi u očigledne, stvarne i verodostojne brojke.

MAKIJAVELI
Rekao sam da slabo poznajem ovu problematiku, i ja ću o finansijama da govorim manje kao ekonomista a više kao političar. Pitam vas: zar posle državnog udara nije neizbežan i jedan finansijski udar? Zašto mislite da će on izazvati veću uzbunu od mojih drugih, političkih mera?

MONTESKIJE
Zato što pogađa materijalne interese svih.

MAKIJAVELI
Ah! to su vrlo istančana razlikovanja.

MONTESKIJE
'Istančana' dobra reč. Zar nije istančana igra vaših prstiju oko narodnog džepa, i recite prosto da zemlja koja ne odbrani svoje slobode, ne može da odbrani ni svoj džep. Opominjem vas na budžet: to je okvir koji ne sme da se prekorači, ako prekoračite granicu vi srljate, neumoljivo, u propast, i pogibelj.

MAKIJAVELI
Budžet je okvir, kažete, ali to je elastičan okvir, može da se širi koliko hoću.

MONTESKIJE
Šta to znači?

MAKIJAVELI
Postoje krediti za sve moguće potrebe: dopunski, naknadni, vanredni, privremeni, izuzetni... svakakvi krediti!

MONTESKIJE
Rashodi moraju da budu uravnoteženi sa prihodima.

MAKIJAVELI
Sve je to, može se reći, veština slaganja brojki, da bi se dobio neophodni prostor za manevrisanje. Pomoću reči 'vanredni' lako se mogu progurati izvesni sporni rashodi i određeni, više ili manje, sumnjivi prihodi.

MONTESKIJE
Ali, kad se saberu ta dva budžeta, kad se pojavi konačni zbir rashoda?

MAKIJAVELI

Ne, ne smeju da se saberu. Prikrivamo, po potrebi, povećanje rashoda (sve vlade to čine), finansijska politika ne može da se igra otvorenim kartama.

MONTESKIJE
Ako vaši rashodi rastu, neophodno je da se povećavaju vaši prihodi.

MAKIJAVELI
Učiniću što sve vlade čine: pozajmiću.

MONTESKIJE
Ako država povećava u beskraj svoj dug, a ništa ne čini da ga smanji, neće moći da pozajmljuje, i onda je bankrot. Tišina, vrlo dugo.

MAKIJAVELI
Bože moj, ne tvrdim da moja uprava, što se tiče finansija, neće tu i tamo da bude za osudu. Ali, ne zaboravite, upravljanje finansijama je, isto tako, stvar propagande.

MONTESKIJE
Šta to, sad, znači?

MAKIJAVELI
Znate, u finansijskim poslovima, ima gotovih izraza, stereotipnih rečenica, koje imaju veliki odjek u javnosti, deluju smirujuće i ulivaju poverenje.

MONTESKIJE
Lakrdija je to, Makijaveli!

MAKIJAVELI
U svim službenim dokumentima, valja uporno naglašavati rast blagostanja, uspehe proizvodnje i trgovine, sve veći porast potrošnje.

MONTESKIJE
Pod vašom vladavinom biće uvek vanrednih okolnosti, poneki rat, poneka kriza u snabdevanju. Tišina.

MAKIJAVELI
Ne znam da li će biti kriza u snabdevanju, ali znam: veoma visoko držaću zastavu nacionalne časti.

MONTESKIJE
Pa to je najmanje što možete da činite, samo... to ne može da otplati vaše državne dugove. Tišina. Mislite da pozajmite? hteo bih da znam od koga ćete tražiti kapital? koji će vam bankar to dati?

MAKIJAVELI
Danas se všde ne pozajmljuje od bankara.

MONTESKIJE
A od koga onda?

MAKIJAVELI
Obratiću se svima: bogatima, siromašnima, svakome ko ima bar paricu u džepu; raspisuje se ono što se naziva Narodnim zajmom.

MONTESKIJE
Pada li vam napamet da ikada i vratite dug?

MAKIJAVELI
Mogu da se, u nuždi, prodaju i državna dobra

MONTESKIJE
Ah, vi sad i (državu) rasprodajete! A nikako da platite?

MAKIJAVELI
Mnogo šta imam pri ruci, ne otkrivam vam hiljade i hiljade smicalica! ja hoću: da državno bogatstvo bude potpuno pretvoreno u rentu, da gradovi, opštine, preduzeća daju u najam sve svoje nekretnine, ili sav svoj pokretni kapital, svaka para da bude vezana (nekom niti) sa mojim postojanjem. Sam interes moje vladavine nalaže takve finansijske mere. Makijaveli se smeje, i širi ruke. A na kraju, otvoriću ja ponor bez dna što se zove 'socijalizam' i sve će biti progutano.

MONTESKIJE
Možete li postići taj cilj? Niste li to krenuli i to strmoglavce, preko propasti države, u vlastitu svoju propast? Vaša vladavina biće jedinstvena u istoriji: tako gadna da se neće moći čak ni klevetati.

MAKIJAVELI
Makijaveli se smeje. Ako bi se ko u mojoj državi drznuo da kaže to, munja bi ga spržila.

MONTESKIJE
Vi se šalite, ali u vašoj šali ima nečeg paklenog.

MAKIJAVELI
Zaboravljate gde se nalazimo.

MONTESKIJE
I nebo izazivate.

MAKIJAVELI
Bog nas to kuša. Tišina.

ČETVRTI DEO

PREISPITIVANJE: NASILJE ISTINE. Dijalog 22/24

Slike na monitorima: časovnici, vreme ističe. Makijaveli sanjari, neko vreme.

MAKIJAVELI
Svojoj zemlji, koju su pre mene razdirale unutrašnje podele, vratio bih slobodu, dostojanstvo i snagu.

MONTESKIJE
Pošto ste promenili tolike stvari, mora biti da ste promenili i značenje tih reči?

MAKIJAVELI
Sloboda je reč koja ima različita značenja, vi ste napisali: Sloboda je pravo da se čini ono što zakoni dopuštaju. Rado preuzimam vašu definiciju. Sloboda nije u razuzdanosti, kao što ni dostojanstvo i snaga nisu u pobuni i neredu. Moja država mirna unutra, uživaće veliku slavu napolju.

MONTESKIJE
Kako?

MAKIJAVELI
Vodiću ratove. Tišina, nagoveštaj nekog zvuka.

MONTESKIJE
Rat je sam po sebi zlo, a vama on služi da bi se trpelo još veće zlo: ropstvo. Makijaveli se prene iz sanjarenja.

MAKIJAVELI
Ma šta vi rekli o jalovosti pobeda, sila se nikad ne odriče svojih prava. Glume se nekakvi sporovi, prividno se pokazujemo ravnodušni, i jednog lepog dana bum, dočepamo se cele neke pokrajine za kojom žudimo.

MONTESKIJE
A gde je u svemu tome dobro koje ste obećali da činite?

MAKIJAVELI
Gradiću ogromna zdanja, srušiću čitave gradove da bi ih iz temelja podigao, po novim planovima (da budu lepše perspektive).

MONTESKIJE
Progutalo bi to ogromne sume novca, neproizvodni izdaci uništavaju privredu, šire nepoverenje kod nižih slojeva. Glad je na kraju svih vaših planova. Glad.

MAKIJAVELI
Moja vladavina biće vladavina unosnih poslova: uputiću špekulacije novim, nepoznatim putevima. Nagne se, prema kamerama, sa osmehom. Moja uprava ublažiće čak neke stege, neke delatnosti oslobodiću propisa: pekari, mesari i pozorišni ljudi biće slobodni.

MONTESKIJE
Slobodni da rade?

MAKIJAVELI

Slobodni da peku hleb, slobodni da prodaju meso i slobodni da daju pozorišne predstave bez odobrenja vlasti.

MONTESKIJE
Ne znam šta to znači. Sloboda privređivanja je opšte pravo modernih naroda. Možete li da mi pokažete nešto bolje? Makijaveli se zaturi u stolicu.

MAKIJAVELI
Stalno ću brinuti o sudbini naroda. Moja vlada će mu naći posao.

MONTESKIJE
Pustite narod da se sam snađe, to je bolje. Radnička klasa koja se oslanja na državu pada u poniženje, gubi svoju energiju, svoj polet, svoju intelektualnu snagu. Vezivanje uz državne jasle baca radnike u neku vrstu ropstva, iz koga ne mogu da se izbave a da ne unište samu državu. Vladajte umereno, pravično, vladajte u najmanjoj mogućoj meri, i narod neće ništa od vas tražiti, jer mu nećete biti ni potrebni.

MAKIJAVELI
Ah, kako ledeno posmatrate bedu naroda! a na mom srcu leže sva bića što pate, sva sirotinja, užasava me kad vidim kako bogati uživaju ono što je nedostupno većini, i učiniću sve što budem mogao da popravim materijalni položaj radnika...

MONTESKIJE
Počnite tako što ćete radnicima podeliti sredstva koja ste namenili svojim ministrima, svojim savetnicima, svojim skutonošama, i dvorjanima. Lako je pokazivati milosrđe kad se dan provodi po gozbama, a noć u zagrljaju lepih milosnica. Živite u sirotinjskoj kolibi, kao Alfred Veliki, spavajte po bolnicama, na krevetu bolesnika, kao Sveti Luj. Budite otac porodice a ne despot, patrijarh a ne vladar. Makijaveli se zasmeje.

MAKIJAVELI
Eto, eto, takvim se govorancijama obaraju vlade. Monteskije se zasmeje.

MONTESKIJE
Oj, joj, joj! Vi druge brige i nemate osim da zadržite vlast. Podrugljivo se smeju jedan drugome, i vrebajući se, dosta dugo, zaguše smeh pod grčevitom maskom osmeha. Tišina. Da bi se proverila vaša ljubav prema opštem dobru, dovoljno je da se zatraži, u ime spasenja države, da vi siđete sa vlasti. Tišina, vrlo dugo.

MAKIJAVELI
Reći jednom suverenu: hoćete li da budete tako ljubazni i da siđete sa vlasti radi sreće svoga naroda čista je ludost, zar ne? Tišina. Ne, nisam Sveti Vensen de Pol, jer mojim podanicima nije potrebna evanđeoska duša nego čvrsta ruka, ja nisam ni Likurg, ni Grah, jer nisam ni među Spartancima, ni među Rimljanima, ja sam usred jednog razbludnog društva što meša pomamu strasti sa pomamom oružja... (jesam li ja stvorio svet što me okružuje? takav sam jer je i svet takav...) obuzdavam bezumne sile koje, u osnovi, nemaju nikakve druge pobude osim životinjske surovosti, zle sile koje jure za svojim ilenom pod plaštom ideja. Posmatram ovo društvo sa svim njegovim porocima, jer ono i nema više ništa drugo sem poroka. Tišina. Da li ću imati snage da zaustavim propadanje sveta? Ne, mogu samo da produžim njegov život, jer bi, prepušten samom sebi, još brže se raspao.

MONTESKIJE
Više se i ne trudite da bilo šta opravdate.

MAKIJAVELI
Imam li još vremena?

MONTESKIJE
Ne, pređimo onda preko toga.

MAKIJAVELI
Kao što rekoh u Vladaru, zaista je teško osvojiti vlast, ali veoma je lako vlast zadržati. Istina je, da bi se došlo do vlasti trebalo je proliti mnogo krvi i pogaziti mnoga prava, ali sve se zaboravi. Tišina. Ostali ste bez reči.

MONTESKIJE
Nastavite. Makijaveli premšilja, kratko.

MAKIJAVELI
Moju sreću, možda, moglo bi da ugrozi samo jedno: kad se svuda bude govorilo da je moja politika neiskrena, da su sva moja dela proračunata.

MONTESKIJE
Koji slepac to ne bi video?

MAKIJAVELI
Moj narod... ne vidi (ako izuzmem neke klike, zbog kojih se ne uzbuđujem). Oko sebe bih, uostalom, morao da stvorim čitavu školu političara (veoma velike relativne snage). Smeje se. I ne znate koliko je makijavelizam zarazan, i kako se lako koriste njegova uputstva. U svakom ogranku vlasti biće ništarija, pravih malih Makijavelija, što smišljaju lukavstva, pretvaraju se, hladnokrvno, i nelokolebljivo lažu. Istina nigde neće moći da se probije.

MONTESKIJE
Ako ste se od početka do kraja ovog razgovora samo šalili, kao što verujem, Makijaveli, onda ovu ironiju smatram vašim nablistavijim dometom.

MAKIJAVELI
Ironija! Varate se, zaista, ako tako mislite. Govorio sam otvoreno, a mojim rečima daje takav prizvuk samo strašno nasilje istine koju ste, čini vam se, prepoznali.

MONTESKIJE
Završili ste.

MAKIJAVELI
Ne još.

MONTESKIJE
Završite onda.

MORA Dijalog 25

Slike na monišorima: ratna pustošenja.

MAKIJAVELI
Deset Godina vladam, a ništa ne menjam. Poigrao se, kao vladar da se vajka. Ništa, apsolutno ništa. Nema jauka, nema naricanja, i kad je pritisak najveći, svi će reći: 'imamo što smo zaslužili, patimo' Poigrao se, kao podanik da se dodvorava.

MONTESKIJE
Nije to pohvala vaše vladavine, nego uzvik koji nagoveštava dan kazne.

MAKIJAVELI
Samo me brkate. Pa onda, kad nema više otpora, razloga za strahovladu; stajem na put pomirenja: objavljujem da vraćam narodu slobode. San moga života, sreću koju sam odlagao zbog zlokobnih iolitičkih nužnosti, mogu sad da ostvarim: svečni sporazum sa demokratijom i slobodom. Tišina, neizvesnost. Verujete li, Monteskije, u moju iskrenost?

MONTESKIJE
Makijaveli, vi niste iskreni.

MAKIJAVELI
Ja iskren?! Pa ja sam kao Luj XI: sklaiam ugovore, po volji svojih neprijatelja, popuštam njihovim zahtevima samo da bi ih razjedinio, i ne pridržavam se ničega što obećam. Neću da vratim osnovne slobode, naravno.

MONTESKIJE
Znači, nećete da promenite zakon o štampi, o izborima, o opštinama?

MAKIJAVELI
Ne.

MONTESKIJE
Ni unutrašnji sistem? ni spoljnu politiku? ni ekonomsko uređenje?

MAKIJAVELI
Ne. Smeje se. Neću da im vratim ništa. Vi to slutite, i to je stvarna istina.

MONTESKIJE
Iskreni ste, bar sad, kad priznajete da niste iskreni. Tišina, opuštenost. Ne, nisam vam verovao, ali sad kad ste tako razneženi, obuzima me čudan nemir: vi kujete opet neku spletku, ali... zalud... Zalud prizivate mračni svoj duh, vi ste na kraju puta, na izdisaju, vi ste onemoćali, vi ste, Makijaveli, ostarili, vladar je u vama pobeđen (a s njim i vaše teorije o makijavelizmu).

MAKIJAVELI
Ostario, velite? Smijulji se, na silu. Zaverenik po prirodi, ja znam kako da glumim obamrlost (da bih izbegao nadzor), kako da igram nevinašce. Kao boa, kad pokrivena kupinom i kamenjem liči na kladu, a samo jedan pokret je dovoljan... da zadavim sve što se oko mene miče.

MONTESKIJE
Završite, Makijaveli.

MAKIJAVELI
Završiću, dopustite, jednom poučnom pričom. Priča se da je rimska svetina bila ljuta na Avgusta zato što je uveo stroge zakone, ali nezadovoljstvo je prestalo kad je Avgust vratio glumca Pilada, koga su buntovnici bili proterali iz grada. Tišina. Završiću, evo, zaključkom pisca: "Narod je bolnije osetio tiraniju kad je prognan jedan lakrdijaš nego kad su mu oteli sve njegove zakone." Znate li ko je to napisao?

MONTESKIJE
Nije važno!

MAKIJAVELI
Priznajte, to ste napisali vi. Tišina. Ne ljutite se, gospodine Monteskije, u Duhu zakona vi ste me nazvali velikanom.

MONTESKIJE
I skupo to sad plaćam. Slušam vas da bih sebe kaznio. Tišina. Ne znam da li ste tačno preneli moje reči. Ali evo, sad, jedne dopune... I kad se čestitost progna iz dvora, i kad se pokvarenost prikazuje bez stida, ipak zlo kuži samo dvorane oko lošeg vladara; a ljubav prema vrlini živi u nedrima naroda, i velika je njena moć: loš vladar mora da nestane da bi se poštenje, snagom samih stvari, vratilo u praksu vladanja, istovremeno kad i sloboda.

MAKIJAVELI
To je veoma, veoma dobro i jednostavno napisano. Ima samo jedna začkoljica: oni koji me okružuju, zaista, jesu surovi, naprasiti i zaslužuju ponekad i batine, zbog njihove niske pohlepe, njihove raskalašnosti, sramnog rasipništva i prostačkog srebroljublja, ali tako treba; mrlje keće pasti na mene, jer ću na druge da prenesem gnusne strane vladanja. Ne kažem da sam poštovan, ne kažem da sam voljen, ja sam predmet istinskog kulta... narod se bacao pred moje noge...

MONTESKIJE
Što vas, ipak, neće da spreči da taj narod, na prvi znak pobune, zaspete mecima.

MAKIJAVELI
Istina je, ali nema ljubavi bez straha. Pokušava da ustane.

MONTESKIJE
Da li se završava ova mora?

MAKIJAVELI
Mora? ah, Monteskije, pocepajte Duh zakona, molite Boga da vam oirosti, nema ni traga snova u ovome što sam govorio, sve je to zbilja...

MONTESKIJE
Gde? Tišina, posle krika.

MAKIJAVELI
Ne, neću vam reći. Tišina, kratka.

MRAČNI VIHOR. Dijalog 25

Muzika: odjavna šiica. Razgovor prerasta u nerazumljivu svađu.

MAKIJAVELI
Moramo da požurimo, jer duše koje se susreću u ovim mračnim prostranstvima, odnose moćni vrtlozi.

MONTESKIJE
Neka vas moja sena više nikada ne sretne, i neka Bog izbriše iz mog sećanja i poslednji trag onoga što sam čuo.

MAKIJAVELI
Sećanje na ovaj razgovor, Monteskije, uznemiravaće vašu dušu, na veke vekova.

MONTESKIJE
Bežite! Ni trenutka više ovog razgovora. Pokušava da ustane. Vi grabite vrhovnu vlast, i zadržavate je samo radi zadovoljenja svojih ambicija, svojih strasti i interesa svoje porodice.

MAKIJAVELI

Ako bih se odrekao vlasti, mislite li da bih razoružao svoje neprijatelje? samo bi se ostrvili na mene, još više, a moje pristalice bi me napustile, kao što gavrani ostavljaju strvinu kad nema više šta da se glođe.

MONTESKIJE
Pa, šta onda?

MAKIJAVELI
Pa, ništa. Tišina, odsudna. Hoćete li da se opredelite? da ili ne?

MONTESKIJE
Ne!... Makijaveli, hoću da vas osudim. Tišinu poremeti grmljavina, u daljini. Šta će meni vaše teorije o ljudskoj niskosti? Vi klevetate ljude da sebi date pravo da ih tlačite. Čitav vaš sistem svodi se na podvalu: čuvajte me, jer ja sam nužno zlo... čuvajte me... branite me, jer preti vam još gore. Što god vi da preduzmete, zabasa u bespuće; svaka vaša zamisao, dokončava u ništavilu. I ko ste vi, Makijaveli, u svetu koji gazite? I ko bi imao interesa da podrži vas? Seljaci čija ste ognjišta opustošili? Omladina čije ste brojne naraštaje pokopali u zemlju? Vojska čiju ste zastavu ponizili? (jer jaki samo prema sopstvenom narodu vi ste bili igračka u rukama svih državnika svoga vremena.) Sve (i svako) pre nego vi, jer ništa ne može da bude gore od zla koje vi stvarate. Grmljavina se približava. I sad kad sam vas prozreo, Makijaveli, samo se vama obraćam: pojavite se ponovo kao građanin Firentinske Republike, skinite sa sebe tu nakaradnu masku despotizma, jer Vladar je samo bio kapris vašeg duha. Na pozive bezobzirnih gospodara odgovorite kao i ja - ne.

MAKIJAVELI
Izdajete me, Monteskije.

Mračni vihor, najzad. Nazire se u mračnom vihoru svetlosni vrtlog. Muzika: bubnjanje, marševi, svejači. Senke...

MAKIJAVELI
Kucnuo je čas! Vrtlog me nosi!..

MONTESKIJE
O svemogući Bože, šta si dopustio!...

Mrak. Kraj razgovora. Natpis: NE.